

МЕТОДИКА

ЕЗИКОВА ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ В ОБУЧЕНИЕТО НА БЪЛГАРИ ПО УКРАИНСКИ ЕЗИК

Лилия Златанова Желева

Annotation: The subject of the present article is the language difficulties that Bulgarians encounter when learning the Ukrainian language. Some of the most common language interferences these difficulties cause are classified and listed. The article may be useful for Ukrainian language teachers, students, linguists and methodologists.

Keywords: language difficulties, language interference, learning Ukrainian as a foreign language, Ukrainian studies, Ukrainian language, Bulgarian language, second language acquisition

В обучението по украински език българите срещат характерни трудности на всички езикови нива: фонетично, морфологично, лексикално, синтактично и стилистично.

Целта на настоящата статия е да класифицира езиковите интерференции, породени от специфичните трудности в обучението по украински език на българи.

Настоящата статия се придържа към трактовката на Вайнрайх за езикова интерференция, според която случаите на отклонения от нормите на който и да е език, които се проявяват в речта на хора, които владеят повече от един език, се смята за езикова интерференция (Вайнрайх 1979: 22).

Самото понятие „езикова трудност“ е твърде общо и представлява, преди всичко, психолингвистична категория (Гринчишин 1989: 3). По тази причина „не винаги може да се намерят научно коректни и обективни критерии за причисляване на едни или други езикови факти към т. нар. „езикови трудности“.“ (Гринчишин 1989: 3).

Обект на настоящата статия е езиковата интерференция в обучението на българи по украински език. Украинският език е близкородствен на българския, което обуславя високата степен на „взаимопроникване на взаимодействащите езици в сравнение с двуезичието на неродствени“ (Хаджиева 1995: 5).

По-долу се извеждат повсеместните трудности за българи, които изучават украински език като чужд и предизвиканите от тях интерференции. Емпиричният материал е ексцерпиран от над сто диктовки, писмени и контролни работи на изучаващи украински език българи. За нуждите на анализа са подбрани типични примери за интерференция, които не са представени статистически, но илюстрират трудностите на всички езикови равнища. Ще се опитаме да класифицираме

езиковите трудности в няколко категории: (1) Фонетични и ортографични трудности, (2) Морфологични трудности, (3) Лексикални трудности, (4) Синтактични трудности и (5) Стилистични трудности.

1. Фонетични и ортографични трудности

Българските студенти, които изучават украински език, нямат съществени затруднения при изговарянето на звуковете от украинската азбука, за разлика, например, от студентите от Конго, Камерун, Гана, Сенегал, които „трудно изговарят звуковете [шч], [з], [ч], [х], [ш].“ (Масицка 2014: 28).

Със следните фонетични и ортографични трудности се сблъскват често българите, които изучават украински език:

1.1. Различаване на звуковете [г] и [х]

За българските студенти е по-трудно различаването на звуковете [г] и [х], отколкото на [г] и [г]. Примери за думи, при които се наблюдава тази интерференция са: *довгий, галушки, холодний, голодний, тягти, захистити, лихий, хай, гай, подих, хмара, одягати, гаптувати.*

1.2. Различаване на звуковете [і] и [и]

Примери за думи, при които се наблюдава интерференция в избора между буквите „і“ и „и“ са: *відомий, Борис, кітнути, кітка (голяма честотност), матері, дослідження, межі, сидить, нові, річка, вони, відповідати, вареники, купив, Дніпро, приницип, красивий, всіх, старі, жидівський, Китай, щасливий, господарі, червонити, динамічний, зберігати, шимпанзе, Китай, Америка, такі, урочистий, архитектурний, вродливий, викидити, романість, реалиний, існиститут, народитися, жити, риса, телевізор, збирати, зрозуміти, психика, синхронізація, традииція, світити, важливий.*

1.3. Различаване на звуковете [и] и [е]

Примери за думи, при които често се наблюдава трудност в избора между „и“ и „е“ са: *люди, дитячий, Хрещатик, несете, несемо, учитимуть, створення, посилати, озирнутися.*

1.4. Различаване на звуковете [о] и [у]

Думата, при която най-често се наблюдава трудност в избора между „о“ и „у“ е *будувати.*

1.5. Разграничаване на твърдост и мекост на съгласни

Сред примерите за думи, при които често се изпуска знакът за мекост „Ь“ са: съществителни имена (*учитель, учителька, князь, молодь, смерть, рівень, різьба, цяцька, джміль, людьми), числителни имена (*нульовий, восьмий, шість, п'ять, мільйон), прилагателни (*сільський, маленький, спеціальний, загальний), топоними и националности (*Прип'ять, український, болгарський, німецький, Бельгія, іранець), някои съществителни имена от женски и среден род множествено число в родителен падеж (*вулиць, княгинь; питань), глаголи от 3 л. ед. ч. (*ходить, становить), предлогът крізь и други.******

1.6. Отбелязване на твърда съгласна пред [j]

Думи, в които се наблюдават колебания у студентите при употребата на апостроф са: *дев'ятий, дев'яносто, дев'ятсот, дерев'яний, пам'ятати, морквяний, свято*.

1.7. Ударение

Както Т. Масицка отбелязва, нормите за удареност и интонация на изказването регулират мястото на ударение в отделни групи думи и граматически форми, индивидуални варианти на основните интонационни структури, които, на свой ред, са определени практически и исторически: *помилка* и *помилка, простий и простий, весняний и весняний, завжди и завждиця, ясний и ясний, висити и висити, алфавит и алфавит, також и також, байдуже и байдуже, корисний и корисний (възможно е двояко ударение), но обид и обид, радий и радий, плачу и плачу, дзвони и дзвони, вигода и вигода, орган и орган (промяната на ударението създава друго лексикално значение на думата). (Масицка 2014: 29).*

Класификацията на интерференциите при ударението, публикувана в „Словник труднощів української мови“ (Гринчишин 1989: 4 – 7) важи както за носителите на украинския език, така и за българите, които го изучават. Класификацията включва интерференция при ударението в следните категории:

- лични глаголни форми: *ходжу*, а не *ходжу*; *ходимо* (изявително наклонение, 2 л. мн. ч.) и *ходімо* (повелително наклонение, 1 л. мн. ч.)
- съществителни имена, които при словообразуване местят позицията на ударението си: *жінка – жінки*
- думи, при които ударението има смислоразличителна функция: *замок (замък) – замок (ключалка)*
- съществителни имена след числителни: *брати – два брати; сестри – три сестри*
- думи, при които ударението зависи от наличието или отсъствието на предлог: *мене – до мене, мені – при мені*
- думи с двояко ударение: *завжди – завжди*
- други: *каталог, кілометр*

1.8. Запетая

Единствената, може би, пунктуационна интерференция, която допускат българите, изучаващи украински език, е при употребата на запетая.

Интерференциите при употребата на запетая най-вече произхождат от факта, че в българския език пред въпросителните местоимения не се пише запетая, а само пред относителните, докато в украинския език тези местоимения са въпросително-относителни, т.е. в простото изречение са въпросителни, а в сложното – относителни. Различават се по роля, а не по форма и поради тази причина се бъркат.

Най-често запетая се пропуска пред „що“, „щоб“ и „як“, „коли“ и др.

Интерференции при употребата на запетая се наблюдават и при вметнати изрази (*наприклад, на мою думку, по-перше, по-друге*), които, както на украински, така и на български, обикновено се отделят и от двете страни със запетая.

2. Морфологични трудности

Основните морфологични трудности, които срещат българските студенти в обучението по украински език, са при:

2.1. Падежната система на украинския език

Един от най-големите препъникамъни за българите, които изучават украински език, е падежната система.

От една страна, трудност представлява изборът на подходящо окончание при:

2.1.1. форми за м.р. ед.ч. в родителен падеж („а“ или „у“): *апарата – апарату, терміна – терміну*

2.1.2. форми за мн. ч. родителен падеж: *болгар, громадян, селян, циган*

2.1.3. паралелни падежни форми: *вуса – вуси, губ – губів, сосон – сосен*

2.1.4. форми за именителен падеж единствено и множествено число: *болгарин – болгари* (а не *болгарини*), *росіян – росіяни, татарин – татари*

2.1.5. числителни имена: *сім – сьома, сімома; п'ятдесят – п'ятдесяти; два – двоє*

2.1.6. четвърто склонение: *курча – курчата, теля – телята, поросля – поросята*

От друга страна, изучаващите украински език българи изпитват затруднения при избора на подходящ падеж. За това ще стане дума в раздела за синтактични трудности. Това затруднение остава дори след като окончанията вече са научени. Основната причина за това е липсата на категорията падеж в българския език. Разбира се, за останалите славянски народи тази категория не представлява трудност в концептуален план.

2.2. Избор на предлог

Наблюдават се трудности при избора на подходящ предлог. Най-често се срещат интерференции при конструкции с предлозите:

2.2.1. від / ніж / за

2.2.2. поза / за

2.2.3. для / про / за

2.3. Определяне на род при:

2.3.1. думи, които на български са в един род, а на украински – в друг: *адреса* (укр., ж.р.) – *адрес* (бълг., м.р.); *відпустка* (укр., ж.р.) – *отпуск* (бълг., м.р.)

2.3.2. несклоняеми съществителни: *інкогніто, поні*

2.3.3. абривиатури: *МВС, УАН* и др.

2.3.4. дублетни родови форми: *зал – зала, теза – тезис*

2.4. Формиране на свършен и несвършен вид

Въпреки че в концептуален план категорията вид е позната на българите, се наблюдават трудности при образуването на формите за свършен и несвършен вид на украинските глаголи. Някои примери, илюстриращи тази трудност са видовете двойки: *створити* – *створювати*, *назвати* – *називати*, *летіти* – *літати*.

2.5.Отваряне и затваряне на сричката

Примери за глаголи, на които е добре да се обърне внимание заради честотата на интерференции при формирането на мъжки род в минало време, са *везти* (*віз, везла, везло, везли*) и *носити* (*ніс, несла, несло, несли*).

3. Лексикални трудности

3.1. Междуетимологична омонимия

Интерференционните явления, които междуетимологичните паралели от омонимичен характер предизвикват, се явяват пречка в комуникацията и водят до грешки в речта и в нейното разбиране. Това се отнася както до ежедневната комуникация, така и до средствата за масова информация, преводите на научни и художествени текстове. (Лемшченко 2013: 81).

Според Е. Крейчова факторите, които пораждат междуетимологична омонимия, са лингвистични и екстралингвистични социални фактори (Крейчова 2016: 45).

Думи, които често се бъркат поради междуетимологична омонимия са: *косичка* (бълг. *плитка*), *гора* (бълг. *планина*), *година* (бълг. *час*), *майка* (бълг. *потник*), *брак* (бълг. *липса*), *машина* (бълг. *кола*) и др.

Овладеяването на този пласт лексика е сложно най-вече в началото на обучението по украински език.

3.2.Междуетимологична синонимия

Междуетимологични синоними (еквивалентни единици, тавтологични единици, аналози, паремийни еквиваленти) са думи, които частично или напълно си съответстват. Наличието на голям общ лексикален фонд при близкородствени езици би могло да служи за основа при формирането на базов речников запас в началното чуждоезиковото обучение. Междуетимологична синонимия възниква и от интернационализми. Друг тип междуетимологични синоними са думи с еквивалентно звучене и еднакви само в едно от значенията си.

Трудност при междуетимологичната синонимия често се наблюдава в устния превод, когато напр. българският студент се опитва да се сети за съответната дума на украински и забравя, че тя звучи по подобен начин на български. В писмен текст трудност представлява различното изписването на иначе подобни по звучене думи – напр. *начальство, таксі, дані* (укр.) – *началство, такси, данни* (бълг.).

Интерференции, породени от междуетимологична синонимия се срещат сравнително по-рядко, отколкото такива, възникнали под влияние на междуетимологична омонимия.

3.3. Пароними

Пароними са думи, които по форма си приличат с други думи, но се различават по смисъл. Пример за пароними, които българите понякога бъркат са: *адрес (обръщение) – адреса (местоживеене)*.

3.4. Подбор на думи

Понякога студентите срещат трудности при подбора на правилен синоним – напр. *іти, ступати, крокувати, марширувати, чимчикувати, пертися* и т.н. Според Т. Масицка отклоняването от лексикалните норми в устната практика на чуждестранните студенти се обуславя преди всичко от незнанието на лексикалното значение на думата и отсъствието на знания за синонимичните редици (Масицка 2014: 30).

Пример за колебание при подбора на думи са синонимни редове като: *білет – квиток; взаємини – відносини – стосунки, лише – тільки, гарний – добрий, весь – цілий, після – потім*.

4. Синтактически трудности

Както в българския, така и в украинския език нормите на синтаксиса определят правилното конструиране на простите и сложните изречения. На практически занятия е добре да се обърне внимание на сложните съставни конструкции: „*Коли ми гуляли містом, ішов сніг.*“ (а не „*Гуляючи містом, ішов сніг.*“), „*Сестра попросила брата купити їй книгу.*“ (а не „*Сестра попросила брата купити собі книгу.*“), „*Мама, відчинявши двері, запросила гостей до хати.*“ (а не „*Відчинявши двері, мама запросила гостей до хати.*“ (Масицька 2014: 30).

Най-голямото препятствие за българите, изучаващи украински език се явява управлението на падежи. Най-често се бъркат следните падежни двойки: 1. винителен падеж и местен падеж, 2. родителен падеж и винителен падеж, 3. винителен и творителен, 4. родителен и творителен.

4.1. Изключително често вместо винителен падеж след глагол за движение изучаващите украински език българи пишат местен падеж и обратното. Например: „*Астронавт прибув на міжнародній космічній станції*“ (вм. міжнародну космічну станцію); „*Головні заходи пройшли на знаменитий пляжі*“ (вм. знаменитому пляжі) *Конакабана.*“; „*Веселка з'явилася на небі*“ (вм. на небі); „*Вони познайомилися у новорічній ночі*“ (вм. новорічну ніч).“; „*Я працював на комп'ютері*“ (вм. на комп'ютері).“

4.2. Родителен падеж и винителен падеж:

4.2.1. Категорія одушевленост / неодушевленост на съществителните имена в украинския език представлява трудност за българските студенти в случаите, когато трябва да се склонят одушевени съществителни имена от мъжки род във винителен падеж, тъй като формите съвпадат с тези за родителен падеж, а не с тези за именителен.

4.2.2. Правилото да се употребява родителен падеж при отрицание често бива пренебрегвано дори и на по-късен етап в обучението по украински език: „*Він ніколи не бачив ~~жінку~~*“ (вм. цієї жінки).“

4.3. Управлението на предлозите „під“ и „за“ обуславя интерференциите, свързани с употребата на винителен и творителен падеж. Например:

4.3.1. предлогът „під“: „*Батьки поклали подарунки під ялинкою* (вм. *ялинку*).“ . Въпреки че предлогът „під“ като правило се използва с творителен падеж, когато има глагол за движение пред него, съществителното след предлога следва да е във винителен падеж.

4.3.2. предлогът „за“: „*Ця споруда збудована ще за радянськими часами* (вм. *радянських часів*).“; „*Вони перебувають за межен* (вм. *межами*) *країни*.“ .

4.4. Родителен падеж и творителен падеж:

4.4.1. предлогът „з“: „*план з масштабним заселенням* (вм. *масштабного заселення*); „*Угоду з Туреччини* (вм. *Туреччиною*) *підписано*.“ .

Частен, но много важен случай при управлението на украинските падежи е конструкцията „*Мені треба*“, където местоимението погрешно се поставя в именителен вместо в дателен падеж под влиянието на аналогия с българската конструкция „*Аз трябва да*“.

Р. Железарова отбелязва, че в начална степен на обучение грешките са резултат от недостатъчно усвояване на граматичната система на съответните езици, като най-често се наблюдава неправилна интерпретация на значението и употребата на падежните форми (Железарова 2016: 13).

5. Стилистични трудности

Както в българския език, така и в украинския език стилистичните норми определят избора на думата или синтактичната конструкция спрямо условията на общуване и стила на изказването. Така например, от синонимите *мовознавець*, *лінгвіст*, *мовник* първите две лексеми се използват в научния стил, а лексемата „*мовник*“ най-вече се употребява в разговорния и в художествения стил (Масица 2014: 30).

Българските студенти понякога пропускат някои украински думи поради аналогия с българския. Пример за подобна интерференция се наблюдава в изрази като „*Не думая, що*“ вместо „*Я не думая, що*“, което е допустимо най-вече в разговорния стил на украинския език.

С представената класификация се съгласяваме с твърдението на Е. Хаджиева, че интерференцията обхваща всички нива на езика (Хаджиева 1995: 5).

Най-често срещаните трудности в обучението по украински език на българи са разграничаването на гласните „и“ и „і“, съгласните „г“ и „х“, избирането на подходящ падеж и подбора на думи. Вероятни причини за допускане на изброените интерференции са: влияние на родния език (външноезикова интерференция), влияние на вече усвоени умения в областта на украинския език (вътрешноезикова интерференция), аналогия и други.

БИБЛИОГРАФИЯ:

Вайнрайх 1979: Вайнрайх У. Языковые контакты, Киев, 1979.

Гринчишин 1989: Гринчишин Д. Словник труднощів української мови. Київ, 1989.

Железарова 2016: Железарова, Р. Лингвистични проблеми и грешки в превода от славянски езици на български. Силует, София, 2016.

Лемшченко 2013: Лемщенко, І. Міжмовні омоніми у навчанні української мови як іноземної російськомовних студентів-нефілологів – В: *Науково-методичні проблеми мовної підготовки іноземних студентів*. ред.: М. С. Кулик, І. Б. Зарубінська, М. М. Бондарчук, Київ, 2013, 80 – 82.

Масицька 2014: Масицька Т. Значення мовних норм у процесі вивчення української мови як іноземної. – В: *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів, 2014, брой 9, 28-33.

Хаджиева 1995: Хаджиева Е. Интерференция между сродни езици в психолінгвистичен план. Международно социолінгвистическо дружество, София, 1995.

Информация за автора:

Лилия Желева – асистент

Софийски университет „Свети Климент Охридски“

Катедра по славянско езикознание

бул. „Цар Освободител“ 15, София, 1504

email: lilia.zheleva@slav.uni-sofia.bg